

Proefschrift Dieuwke Hovinga

Ont-dekken en toe-dekken; leren over de veelvormige relatie van mensen met natuur in NME-leertrajecten duurzame ontwikkeling

Bespreking door:

Stan Frijters

Stoas Hogeschool

Inleiding

Het onderzoek van Hovinga richt zich op natuur- en milieu-educatie (NME) als een educatieve praktijk en in het bijzonder op duurzame ontwikkeling. Aanleiding voor het onderzoek vormden vragen van de Provincie Gelderland ten aanzien van betekenis en belang van een Nationaal Natuureducatiecentrum en van het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit over de uitwerking van het NME-beleid en het interdepartementaal programma 'Leren voor Duurzame Ontwikkeling'. De analyse van Hovinga diende te resulteren in handreikingen voor het NME-beleid tot 2010. Het proefschrift beoogt dus vooral een handreiking te formuleren voor het ontwerpen en begeleiden van NME-leertrajecten duurzame ontwikkeling door het werkveld.

Er zijn verschillende invalshoeken voor NME (Praamsma, 1997). Twintig jaar geleden werd Natuur- en Milieu-Educatie ME door de SLO omschreven als: 'De leerlingen leren hoe ze in de relatie die er bestaat tussen mens en milieu kunnen bijdragen aan de bevordering van een duurzame ontwikkeling' (Pieters, 1990). Vanuit deze SLO-doelstelling heeft het project NME-VO, verbonden aan het Centrum voor Didactiek van Wiskunde en Natuurwetenschappen (Universiteit Utrecht) veel NME-lesmateriaal ontwikkeld. Stokking en anderen (1996) publiceerden onderzoek naar de NME-praktijk uit die periode. Hovinga beschouwt dit onderzoek en de leertrajecten, maar kiest nadrukkelijk een ander perspectief en dat is een interessante aanvulling.

Hovinga vat, in navolging van Margadant (1995), NME op als een discipline-overstijgende educatie, waarin natuur, milieu en samenleving in samenhang aan de orde komen. Authentieke ervaringen met de natuur zijn in deze opvatting van belang voor de doelgroep van NME. De historisch pedagoog Hovinga gaat in haar beschrijving van NME vooral in op de mogelijkheden om te leren over de veelvormige relatie van de mensen met de natuur. In haar opvatting heeft NME zeker geen gedragsverandering als uiteindelijk doel.

Onderzoek en resultaten

Voor deze dissertatie zijn twee beleidsonderzoeken en een exploratief ontwikkelingsonderzoek gedaan.

Uit de beleidsonderzoeken van Hovinga komt onder andere naar voren dat de NME-in-theorie en de NME-van-doen sterk verschillen. De multi-interpretabele NME-concepten worden als een knelpunt voor de realisatie van beleid genoemd. Ook komt naar voren dat de huidige NME-praktijk onvoldoende als zelfstandige entiteit functioneert. Hierdoor is het niet alleen lastig zich te positioneren ten opzichte van 'vernieuwende' ontwikkelingen, maar ontbreekt ook een handvat om innovaties te concretiseren. De herkenbaarheid van zowel het werkveld als het NME-beleidsveld is hierdoor in het geding. NME-beleid en de educatieve praktijk blijken, volgens Hovinga, min of meer gescheiden systemen. Het werkveld zelf geeft ook aan een kloof te ervaren tussen NME-in-theorie en de NME-praktijk. Er ontstaat zo een beeld van fragmentatie op verschillende niveaus van NME.

Het ontwikkelingsonderzoek moest een bijdrage leveren aan de overbrugging van de ervaren kloof tussen de theorie en de praktijk in het werkveld. Het was dit werkveld waarmee Hovinga aan een structuur werkte. Daarmee leverde het werkveld een grondslag voor een theoretisch onderbouwde en praktisch bruikbare handreiking voor NME-leertrajecten. De manier van werken was vooral een bottom-up strategie, waarbij het veld zelf richtlijnen voor NME construeerde in een proces van decontextualisatie en recontextualisatie. Hiermee wordt bedoeld dat het begrip duurzame ontwikkeling, dat in uiteenlopende praktijken vanzelfsprekend wordt gebruikt en betekenis heeft, in de educatieve structuur betekenis dient te krijgen als leerinhoud van NME. Hovinga geeft aan dat het discussiëren over duurzame ontwikkeling als leerinhoud van NME als taai kost werd ervaren door het NME-werkveld. Omdat dit proces in de huidige NME-praktijk onvoldoende plaats heeft bij de ontwikkeling van NME-leertrajecten, lijkt de doorontwikkeling van NME op dit punt te stagneren.

Door gebruik te maken van de vier leerniveaus van Bateson (2000), zie tabel 1, waarbij de leerdoelen variëren van het verwerven van basale kennis tot het herformuleren van het eigen perspectief en daaraan gerelateerde handelingsconsequenties, maakt Hovinga inzichtelijk dat bij het ontwerpen van NME-leertrajecten een weloverwogen hiërarchie van doelen noodzakelijk is. De NME-leertrajecten die we in de praktijk tegenkomen blijken echter weinig rekening te houden met Batesons leerniveaus, met als mogelijk gevolg dat aan de gebruikers van het materiaal lastig te realiseren doelen gesteld worden.

Hovinga laat ook zien dat geanalyseerde NME-leertrajecten niet altijd aan door het veld zelf gewenste criteria voldoen. Zo wordt, ondanks dat men moralistische opdrachten afwijst, deze door de huidige NME-praktijken toch impliciet inhoud gegeven. Ook blijkt het werkveld onvoldoende in staat door hen zelf gewenste doelen te realiseren. Volgens Hovinga komt dit omdat men handelt vanuit een ideologische en pragmatische missie. Hiermee snijdt Hovinga een belangrijk maar vanzelfsprekend ook een voor het veld gevoelig thema aan.

Tabel 1. De onderscheiden leerniveaus en daaraan gerelateerde leerdoelen

Leerniveau	Leerdoelen van NME-leertrajecten duurzame ontwikkeling
Patroongericht leren	1. Verwerven van basale kennis over wat natuur zou zijn en betekenen: <ul style="list-style-type: none"> – Ervaren en expliciteren van betekenissen van natuur in (eigen) praktijken (zoals voedende, intrigerende, gebruiks- en bedreigende natuur). – Expliciteren van relaties tussen aspecten van natuur en het handelen in (eigen) praktijken.
Toepassingsgericht leren	2. Verwerven van manieren van doen die mensen gewoon zijn te hanteren in relatie tot natuur: <ul style="list-style-type: none"> – Realiseren van activiteiten in relatie tot natuur (zoals tuinieren, onderzoeken, houtbewerken en dieren verzorgen). – Hanteren van praktijkspecifieke methoden, technieken en procedures in relatie tot natuur (zoals snoeien en knotten, observeren en registreren, gutsen en vijlen). – Expliciteren van relaties tussen aspecten van natuur en specifieke manieren van doen.
Situatiegericht leren	3. Innoveren van manieren van doen die mensen gewoon zijn te hanteren in relatie tot natuur: <ul style="list-style-type: none"> – Analyseren van, experimenteren met en reflecteren op een gegeven activiteit in relatie tot natuur. – Reflecteren op consequenties van deze activiteit voor natuur. – Innoveren van de gegeven activiteit.
Horizontgericht leren	4. Verwerven van inzicht in het vanzelfsprekende betekenis-kader dat mensen hanteren indien zij gewoon zijn om op een bepaalde manier te handelen in relatie tot natuur: <ul style="list-style-type: none"> – Ontdekken van het perspectief waarbinnen mensen natuur en de relatie van mensen met natuur waarnemen, en op basis waarvan zij (individueel en/of collectief) gewoon zijn te handelen. – Onderzoeken en bediscussiëren van het eigen perspectief in vergelijking met andere perspectieven in relatie tot natuur. – Herformuleren van het eigen perspectief en daaraan gerelateerde handelingsconsequenties.

Belang van Hovinga's bevindingen

Hovinga's proefschrift geeft behalve de stand van zaken een kijk op mogelijke ontwikkelingen voor NME. Alhoewel de wereld om ons heen alles wat met duurzame ontwikkeling te maken heeft omhelst, lijkt het NME-leergebied om uiteenlopende redenen deze ontwikkeling niet te hebben meegekregen. De afgelopen twintig jaar is er door velen, vanuit verschillende invalshoeken, met enorme inzet gewerkt aan de ontwikkeling en implementatie

van NME, en toch constateert Hovinga dat het veld maar weinig in staat is gebleken om innovaties te concretiseren, ondanks de aanwezigheid van NME-centra om (lokaal) beleid te helpen realiseren. Hovinga constateert dat het veld onvoldoende als zelfstandige entiteit functioneert wat betreft haar activiteiten en professie. Ik zou daar aan willen toevoegen dat de band van het NME-veld met verschillende wetenschappelijke disciplines (psychologie, onderwijskunde, didactiek en pedagogiek) ook nog weinig structureel is.

Binnen het veld van bijvoorbeeld de gezondheidseducatie zijn in samenwerking met verschillende disciplines zoals de psychologie, onderwijskunde en de gezondheidswetenschappen projecten gerealiseerd vaak gekoppeld aan effectstudies. De transfer van gezondheidseducatie naar natuur- en milieu-educatie is vast niet één-op-één, maar ik lees ook bij Hovinga dat er keuzen gemaakt moeten worden en dat de multi-interpretabele NME-concepten moeten worden gefocust. Hier zie ik mogelijkheden dat de NME zich nog verder van haar groen-grijze verleden ontdoet en zich gelijktijdig meer als zelfstandige entiteit profileert. Er liggen mijns inziens kansen voor de doorontwikkeling van NME door zich expliciet binnen de burgerschapsvorming¹ te positioneren. Bovendien is door de SLO een actueel kernleerplan duurzame ontwikkeling geschreven (Remmers, 2007). De overheid en het NME-veld hebben nu een functie en verantwoordelijkheid om in samenwerking met verschillende wetenschapsdisciplines vorm te geven aan NME. Met de suggestie dat decontextualisatie en recontextualisatie van centrale begrippen het vormgeven van NME een sterke impuls kunnen geven, heeft Hovinga belangrijk voorwerk verricht.

Noot

1. Schuitema (2008) omschrijft burgerschapsvorming als een combinatie van verschillende vaardigheden, attitudes en kennis die een burger nodig heeft om deel te kunnen nemen aan de samenleving en bij te dragen aan het algemeen belang. De morele en sociale vorming van leerlingen in dit perspectief is een belangrijk onderdeel van die burgerschapsvorming.

Literatuur

- Bateson, G. (2000). *Steps to an ecology of mind*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Margadant, M.J.A. (1995). Het belang en de plaats van natuurbeleving in NME. In J. van Bergeijk, A.H. Alblas & M.I. Visser-Reyneveld, *Natuur- en Milieueducatie Didactisch beschouwd*. Wageningen: Wageningen Pers.
- Hovinga, D. (2007). *Ont-dekken en toe-dekken; leren over de veelvormige relatie van mensen met de natuur in NME-leertrajecten duurzame ontwikkeling*. Proefschrift Universiteit Utrecht. Utrecht: CD-β Press.
- Pieters, M.L.M. (red.) (1990). *Kernleerplan NME. Uitgangspunten en uitwerkingen*. Enschede: SLO.

- Praamsma, J.M. (1997). *Nieuwe wereldburgers; aantasting van natuur en milieu als vraagstuk van algemene vorming*. Proefschrift. Utrecht: Universiteit Utrecht.
- Remmers, T. (2007). *Duurzame ontwikkeling is leren vooruitzien. Kernleerplan leren voor duurzame ontwikkeling. Funderend onderwijs 4-16 jaar*. Enschede: SLO.
- Schuitema, J.A. (2008). *Talking about values. A dialogic approach to citizenship education as an integral part of history classes*. Proefschrift. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam.
- Stokking, K., Young, R., Zoelen, L. van, Leenders, F. & Bastings, M. (1996). *Tussen vraag en aanbod. Eindrapport van het evaluatieonderzoek naar de invoering van natuur- en milieu-educatie in het onderwijs (1991-1995)*. Utrecht: Brouwer Uithof B.V.

